

Netzhammer bukaresti érsek és a Hajdúdorogi Egyházmegye felállítása*

TARTALOM: 1. Bevezetés; 2. Raymund Netzhammer érsek életútja; 3. Naplóbejegyzései a Hajdúdorogi Egyházmegyével kapcsolatban; 4. Összegzés.

I. Bevezetés

A Hajdúdorogi Egyházmegye felállítása a dualizmus korának egyetlen, a katolikus egyházszerkezetet jelentős mértékben érintő intézkedése volt.¹ Ez a tény már önmagában is indokolja azt a kiemelt figyelmet, amit a kortársak – egyháziak és politikusok – részéről az esemény kapott. Ugyanakkor árgus szemekkel nemcsak a Monarchia határain belül ténykedő egyháziak és politikusok, illetve a kérdésben szintén érintett szentszéki tisztviselők követték az eseményeket, hanem a környező államok tisztségviselői is – egyháziak és világiak egyaránt. A nemzetközi figyelmet a kérdés nemzetiségi jellegének köszönhatték mindazok, akik a Hajdúdorogi Egyházmegye felállításáért és ezzel párhuzamosan a magyar nyelv liturgikus használatának elfogadtatásáért fáradoztak és vívtak komoly politikai és diplomáciai csatákat.² Mivel nemzetiségi szempontból a román egyházmegyéktől átsorolandó parókiák száma és elhelyezkedése, illetve maga az átsorolás (sőt némelyek számára a Hajdúdorogi Egyházmegye alapításának) gondolata jelentett nehezen megoldható problémát, a nemzetközi figyelem ébrentartásában a magyarországi románság képviselői mellett a Román

* Kutatásaimat az OTKA K108780 számú kutatási projekt keretében végeztem.

1 SALACZ GÁBOR, *Egyház és állam Magyarországon a dualizmus korában: 1867–1918*, (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae 2. kötet), München 1974, 157.

2 A Hajdúdorogi Egyházmegye felállításához vezető diplomáciai lépésekhez: Véghseő Tamás, „A Hajdúdorogi Egyházmegye felállításának közvetlen előzményei”, in *Athanasiana* 35 (2012) 109–121.

Királyság egyházi és világi tisztségviselői jártak elől.³ Köztudomású, hogy ebben a törekvésükben Ferenc Ferdinánd trónörökös személyében hathatós pártfogóra találtak a bécsi udvarban is, ami megerősítette őket abban a meggyőződésükben, hogy jó esélyeik vannak céljuk elérésére, és meg tudják akadályozni a Hajdúdorogi Egyházmegye felállítását.⁴

Az eseményekben sajátos szerepet játszott *Raymund Netzhammer* bukaresti érsek, aki Románia római katolikus egyházának vezetőjeként lépett fel a Hajdúdorogi Egyházmegye felállítására ellen. Mivel a német származású érsek naplójában pontosan dokumentálta érseki szolgálatának eseményeit, feljegyzései számos új szemponttal egészítik ki ismereteinket a Hajdúdorogi Egyházmegye felállításával kapcsolatos nemzetközi hivatalos és nem hivatalos lépések tekintetében.⁵

2. Raymund Netzhammer érsek életútja

A naplóbejegyzések áttekintése előtt érdemes röviden felidézni a hazai történetírásban kevésbé ismert Netzhammer érsek életútját.⁶ Ez azért is indokolt, mivel – ahogyan látni fogjuk – a Hajdúdorogi Egyházmegyével kapcsolatos események, illetve a román egyházi és állami diplomácia kudarca pályafutásának alakulására is hatás gyakorolt.⁷

-
- 3 NIESSEN, JAMES, „Hungarians and Romanians in Habsburg and Vatican Diplomacy: The Creation of the Diocese of Hajdudorog in 1912”, in *The Catholic Historical Review*, LXXX, 2 (Washington D.C., 1994), 238–257. CÂRJA, ION, „La Santa Sede e l’identità nazionale romena nel contesto della fondazione del Vescovado di Hajdudorogh (1912)”, in *Anuarul Institutului Italo-Român de Studii Istorice/Annuario dell’Istituto Italo-Romano di Studi Storici*, Cluj-Napoca I/2004, 152–161. A román szempontból releváns történeti források egy részét Cecilia Cârja adta ki: *Românii greco-catolici și Episcopia de Hajdudorog (1912)*, ediție, studiu introductiv și note Cecilia Cârja, Cluj-Napoca 2009, Documenta Ecclesiastica, Presa Universitară Clujeană.
- 4 A trónörökös kezdeményezéseit Ion Cârja ismertette: CÂRJA, ION, „L’arciduca Francesco Ferdinando e i romeni greco-cattolici nel contesto della creazione della diocesi di Hajdudorogh (1912)”, in *Quaderni della Casa Romana* 3 (2004): „Studi di storia, di critica e di teoria letteraria raccolti e pubblicati da Ioan-Aurel Pop e Cristian Luca”, Bucarest 2004, 341–352.
- 5 A naplót az érsek leszármazottja, Nikolaus Netzhammer adta ki két kötetben: NETZHAMMER, NIKOLAUS (Hrsg.): *Raymund Netzhammer: Bischof in Rumänien*. 2 Bände. Südostdeutsches Kulturwerk, München 1995–1996. (A továbbiakban: *Raymund Netzhammer*.)
- 6 Az érsekre és a Hajdúdorogi Egyházmegyére vonatkozó naplóbejegyzésekre elsőként Szantner Viktor hívta fel a figyelmet kiadatlan doktori disszertációjában: SZANTNER VIKTOR, *A hajdúdorogi egyházmegye története a kezdetektől 1920-ig*, (kézirat). Az értekezésben több naplórészlet szó szerinti fordítását is közli.
- 7 Életrajzi adatai: *Raymund Netzhammer*, 1. kötet, 9–43. és *Neue deutsche Biographie*, Bd.: 19, Nauwach – Pagel, Berlin, 1999, 90–92.

Albin Netzhammer 1862-ben született a dél-németországi Winzerdorf Erzingenben földműves családban. Középiskolai tanulmányait az Einsiedeln bencés kolostor gimnáziumában végezte. Érettségi után belépett a bencés rendbe, s ekkor a Raymund nevet kapta. 1886-ban szentelték pappá. 1897–1900 matematikát, kémiát és fizikát tanított a rend gimnáziumában.

1900–1902 között a bukaresti teológiai akadémián tanított, majd a rend Rómába irányította. Tanított a Szent Anzelm Egyetemen, majd a Pápai Görög Kollégium élére került. X. Piusz pápa 1905-ben bukaresti érsekké nevezte ki. „Legyen jó román!” – mondta neki a pápa kinevezése átadásakor. A gazdasági problémákkal küzdő érsekség ügyeit hamar rendbe tette, s nagyarányú építkezésekbe kezdett. Iskolákat, egyesületeket, újságot alapított és templomokat épített. A román, német és magyar nemzetiségű híveket közösséggé kovácsolta. A főváros kulturális és társasági életében fontos szerepet töltött be. Barátság fűzte Dimitrei Sturdza⁸ miniszterelnökhöz és Károly királyhoz,⁹ aki vasárnapi miséin rendszeresen megjelent az érsekség kápolnájában. Az első világháború alatt közvetítő szerepet vállalt annak érdekében, hogy Románia hadbalépését elkerülje. Ez a törekvése végül nem járt sikerrel. Románia hadbalépését követően (1916. augusztus 27.) a román hatóságok akadályozták munkáját. Amikor a központi hatalmak 1916 decemberében elfoglalták Bukarestet, számos alkalommal közbenjárt a katonai hatóságoknál a civil lakosság érdekében. August von Mackensen tábornokkal élete végéig jó barátságban maradt. A megszálló csapatok távozása után erőteljes lejárato kampány indult a német származású bukaresti érsek ellen. Francesco Marmaggi¹⁰ bukaresti nuncius közvetítésével a Vasile Lucaciu¹¹ által terjesztett vádak Rómában meghallgatásra találtak. Amint látni fogjuk, Lucaciual személyes ellentétbe került, aki nem tudta feldolgozni a Hajdúdorogi Egyházmegye felállításakor elszenvedett kudarcot. Elsősorban azt vetették a szemére, hogy az ő személye áll a katolicizmus romániai terjeszkedésének útjában. Őt magát a románok gyűlölik, a katolicizmust pedig a románellenességgel azonosítják. Mivel az első világ-

8 Dimitrie Alexandru Sturdza-Miclăușanu (1833–1914) négy alkalommal is Románia miniszterelnöke.

9 Karl Eitel Friedrich Zephyrinus Ludwig von Hohenzollern-Sigmaringen (1839–1914) Románia fejedelme 1866-tól, majd 1881-től haláláig királya.

10 Francesco Marmaggi (1870–1949) érsek, bukaresti (1920–1923), prágai (1923–1925), majd varsói (1928–1935) nuncius. 1935-től bíboros.

11 Vasile Lucaciu (1852–1922), görögkatolikus pap, a Román Nemzeti Párt színeiben a magyar országgyűlés képviselője. A magyarországi románság jogainak harcos képviselője.

háborút követően bizonyos vatikáni körök úgy gondolták, hogy a román ortodox egyház uniója Rómával megvalósítható, Netzhammer kúriabeli ellenfelei viszonylag könnyen elérték, hogy – bár az elképzelésnek semmi realitása sem volt – XI. Piusz pápa elmozdítsa az érseki székből. Miután egy rendkívül megalázó procedúrát követően 1924-ben lemondott, Rómában egy bíborosokból álló bizottság előtt tisztázta magát, de rehabilitására soha nem került sor. 1927-től a Werd-szigeten álló bencés kolostorban élt visszavonultan 1945-ben bekövetkezett haláláig.

3. Naplóbejegyzései a Hajdúdorogi Egyházmegyével kapcsolatban

Netzhammer érsek visszaemlékezéseiben a Hajdúdorogi Egyházmegye felállításának ügye első alkalommal az 1912. február 20-i bejegyzésben jelenik meg.¹² Károly román király megbízásából az érsek bukaresti rezidenciáján látogatást tett Alexandru Vaida-Voevod,¹³ az ellenzéki Román Nemzeti Párt képviselője a magyar országgyűlésben. Vaida-Voevod arra kérte Netzhammert, hogy mind Rómában, mind pedig Bécsben használja fel kapcsolatait annak érdekében, hogy a magyar kormány által tervezett új görögkatolikus egyházmegye ne kerüljön felállításra, mivel az sérti az erdélyi román görögkatolikusok érdekeit és magát az uniót is veszélyeztetheti. A képviselő azt is szükségesnek tartotta, hogy a Szentszék ennek a fontos kérdésnek a tárgyalását ne a bécsi nunciátúra fiatal munkatársára, Rossi-Stockalper¹⁴ ügyvivőre bízva, aki február elején Budapesten már fontos tárgyalásokat kezdeményezett,¹⁵ és aki Vaida-Voevod számára unszimpatikus volt. A beszélgetés során az is kiderült, hogy Vaida-Voevod bukaresti útjának egyetlen célja az volt, hogy a királyságbeli román politikusokat tájékoztassa a magyar görögkatolikus egyházmegye felállításának tervéről, illetve őket diplomáciai lépések megtételére ösztönözze. Össze-

12 *Raymund Netzhammer*, I. kötet, 347–348.

13 Alexandru Vaida-Voevod (1872–1950), orvos, politikus, országgyűlési képviselő a magyar parlamentben (1906–1918), Románia miniszterelnöke (1919–1920, és 1932–1933), belügyminiszter (1928–1930).

14 Alessandro Bavona bécsi nuncius 1912 januárjában bekövetkezett váratlan halála miatt a nunciátúra második embere, Francesco Rossi-Stockalper tárgyalta a Szentszék nevében.

15 Vaida-Voevod itt minden bizonnyal a Központi Szemináriumban február 8-án megtartott tárgyalásra gondolt, melyen az érintett egyházmegyék képviselői valóban már konkrétumokról tárgyaltak: ASV Segr. Stato anno 1913 rubr. 247. fasc. I. ff. 116–120v.

állított egy a Szentszéknek szóló memorandumot, amit Nicolae Filipescu hadügyminiszteren keresztül eljuttatott a Szófiában időző Vladimir Ghica¹⁶ herceghez. Netzhammer érsek azonnal felmérte az ügy jelentőségét, és ígéretet tett Vaida-Voevodnak arra, hogy bécsi és római kapcsolatain keresztül mindent megtesz, ami módjában áll. Még aznap levelet írt a bécsi nunciatúrának, melyben hangott adott súlyos aggodalmainak a tervezett új magyar görögkatolikus egyházmegyével kapcsolatban. Ghica hercegnek is írt, s arra buzdította, hogy használja fel római összeköttetéseit, és energikusan lépjen fel az alapítás gondolata ellen. Az aznapi harmadik levelet Rómába, a Propaganda-Kongregáció befolyásos vezetőjének, Girolamo Maria Gottinak¹⁷ címezte, akinek kifejtette, hogy a románok akarata és érdekei ellenében létrehozandó magyar görögkatolikus egyházmegye a romániai katolikus egyháznak is súlyos nehézségeket okozhat. Bejegyzését azzal az optimista mondattal zárja, hogy a leveleiben szereplő érveket a felelős döntéshozók figyelembe veszik.

Mindössze két napot kell várni az újabb naplóbejegyzésre. Február 22-én¹⁸ Maiorescu külügyminiszter¹⁹ felkereste Netzhammer érseket. Látogatásának apropója a görögkatolikus papnövendékek eltávolítása volt a nagyváradi római katolikus papnevelő intézetből. Maiorescu azt kérte az érsektől, hogy írjon ebben az ügyben a Szentszéknek. Netzhammer kifejtette, hogy jól ismeri a helyzetet, s tudomása van arról, hogy a görögkatolikus román és a római katolikus magyar papnövendékek, illetve előljáróik között gyakori a nemzetiségi ellentét. A románok határozottan ragaszkodtak anyanyelvük használatához az intézményben, ami annak betiltásához vezetett. Mivel a románok ennek nem engedelmeskedtek, el kellett hagyniuk az intézményt. Netzhammer érsek megértéssel fogadta a papnevelő intézet vezetőinek döntését, és azon a véleményen volt, hogy a románoknak nem is lenne érdeke visszatérni a magyarok közé. Inkább annak szorgalmazását ajánlotta, hogy létesüljön Nagyváradon görögkatolikus papne-

16 Boldog Vladimir Ghica (1873–1954) román hercegi család sarja. Római tanulmányai során lett katolikus 1902-ben. 1923-ban római katolikus pappá szentelték, de engedélyt kapott a bizánci rítus szerinti liturgiavégzésre is. A kommunista hatalomátvétel után bebörtönözték és kegyetlen kínzásokkal próbálták megtörni. A hírhedt jilvai börtönben halt vértanúhalált 1954-ben. Boldoggá avatására 2013. augusztus 31-én került sor Bukarestben.

17 Girolamo Maria Gotti (1834–1916) bíboros 1902–1916 között a Propaganda Fide Kongregáció prefektusa.

18 *Raymund Netzhammer*, I. kötet, 349.

19 Titu Liviu Maiorescu 1910–1914 között külügyminiszter, 1913–14-ben miniszterelnök.

velő intézet. Maiorescu elfogadta az érsek érvelését és nem ragaszkodott a Szentszéknak írandó levélhez. A beszélgetésnek ezen a pontján vetette fel Netzhhammer, hogy a szentszéki kapcsolatokat inkább a magyar görögkatolikus egyházmegye felállításának megakadályozása érdekében kellene mozgósítani, mivel az egyértelműen sérti a román érdekeket, és sok-sok román egyházközség elmagyarosítását fogja eredményezni. Netzhhammer megkérte a minisztert arra, hogy tájékoztassa a királyt: ebben az ügyben már írt Rómának, s hamarosan Rampolla bíborossal is felveszi a kapcsolatot.

A következő vasárnapi mise újabb alkalmat ad Netzhhammer érseknek a mozgósításra.²⁰ A székhelyén végzett misén rendszeresen jelentek meg a bukaresti diplomáciai testületek képviselői, akikkel rövid beszélgetéseket is folytatott. A február 25-i szentmisén jelen volt Fürstenberg herceg,²¹ a Monarchia bukaresti nagykövete, aki korábban Károly királynál járva tudomást szerzett Netzhhammer és Maiorescu beszélgetéséről. A király megkérte a nagykövetet arra, hogy a magyar görögkatolikus egyházmegye felállítása ellen írjon levelet feletteseinek Bécsbe. A király attól tartott, hogy a romániai katolicizmus komoly károkat szenved, s a Magyarországgal kialakított jó viszony is megromlik. A nagykövet nem látott tisztán a kérdésben (különösen a liturgikus nyelv vonatkozásában), s ezért az érsektől kért tájékoztatást. Ezt természetesen meg is kapta. Netzhhammer azokról a lépésekről is tájékoztatta, melyeket addig ebben az ügyben megtett.

Március 10-én a vasárnapi szentmisét követően²² Netzhhammer érsek Károly királlyal is szót váltott a magyar görögkatolikus püspökség ügyében. Örömmel újságolta az uralkodónak, hogy a Rómából érkezett legújabb hírek szerint az alapítás késedelmet szenved. Ghica herceg elutazott Rómába, ahol Vives bíboros²³ szívélyes, Merry del Val államtitkár²⁴ viszont hűvös fogadtatásban részesítette. Ghica herceg beszámolója szerint az államtitkár közömbösséget mutatott a magyar görögkatolikus püspökség ügyében, amit viszont Károly király gyanúsna talált. Az volt a véleménye, hogy ebben a rendkívül fontos politikai ügyben valójában a bíboros-államtitkárnál futnak össze a szálak. Netzhhammer beszámolt arról is, hogy

20 1912. február 25-i bejegyzés: *Raymund Netzhhammer*, 1. kötet, 349.

21 Karl Emil zu Fürstenberg (1867–1945) 1911–1913 között a Monarchia bukaresti nagykövete.

22 1912. április 10-i bejegyzés: *Raymund Netzhhammer*, 1. kötet, 350–351.

23 José de Calasanz Félix Santiago Vives y Tutó (1854–1913) bíboros, a Szerzetesi Kongregáció prefektusa, Szent X. Piusz pápa gyóntatója.

24 Isten szolgája Rafael Merry del Val y de Zulueta (1865–1930) bíboros-államtitkár (1903–1914).

Bécsben is sikerült lépéseket tenni. A trónörökös sajnós elutazott a városból, az idős császár pedig a haderőreform keresztülvitele érdekében engedni fog a magyaroknak.²⁵ Károly király ekkor megjegyezte: sohase gondolta volna, hogy a magyarok valaha is egy bizánci szertartású püspökség alapítását fogják kezdeményezni.²⁶ A beszélgetésben szó esik a magyar liturgikus nyelvről, illetve a már korábban elkészült és nyomtatásban megjelent magyar liturgikus könyvekről is. A király alig akarja elhinni, hogy a magyar görögkatolikusok komolyan gondolják ezt a törekvésüket. Netzhammer ekkor egy korábbi beszélgetést idéz fel, amit Várady kultuszminisztériumi tanácsossal²⁷ folytatott. A tanácsos elmondta neki, hogy a magyar görögkatolikusok előtt példaként tulajdonképpen a románok állnak, akik szintén nem holt nyelvet használnak liturgikus nyelvként, hanem a saját népnyelvüket, s ezt Róma elismeri. Megfogalmazta a lényegi kérdést: miért tiltaná Róma a magyaroknak azt, amit megenged a románoknak? Várady szerint a magyarok egyszerűen kész helyzet elé akarják állítani a Szentszékét. Erre a király érdemben nem tudott reagálni („Na, ez egyre szebb!” – mondta).

Április 22-én Netzhammer érsek már Rómában ír újabb, a Hajdúdorogi Egyházmegyére vonatkozó bejegyzéseket a naplójába.²⁸ Rómába érkezve azonnal Girolamo Maria Gotti bíboroshoz jelentkezik be, aki nemcsak szentelő püspöke volt, hanem atyai jó barátja is. Az új magyar görögkatolikus püspökségről Gotti bíboros szomorúan nyilatkozott. Elbeszélése szerint az egész ügyet a Propaganda-Kongregáció kizárásával bonyolították le.²⁹ Nem használt Radu püspök³⁰ emlékirata, a román görögkatolikusok élénk tiltakozása, Ghica herceg közbenjárása: az ügy le van zárva, s már

25 A haderőreform és a Hajdúdorogi Egyházmegye megalapítása közötti összefüggésekhez: VÉGHSEŐ TAMÁS, „A Hajdúdorogi Egyházmegye felállításának közvetlen előzményei”, in *Athanasiana* 35 (2012) 109–121.

26 Ez az őszinte csodálkozás a korabeli magyar közgondolkodásban rögzült axiómára utal, mely szerint a bizánci szertartás és a magyarság egymást kizáró fogalmak. Ennek bizonyos fokú – egy magyar görögkatolikus egyházmegye alapításának gondolatában megnyilvánuló – meghaladása csodálkozásra készítette a román uralkodót.

27 Várady Lipót Árpád (1865–1923), 1897–1911 között miniszteri tanácsos a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban, 1911-től győri püspök, 1914-től kalocsai érsek.

28 1912. április 22-i bejegyzés: *Raymund Netzhammer*, I. kötet, 361.

29 A Keleti Egyház Kongregációja (ma Keleti Egyházak Kongregációja) 1917-ben történt megalapításáig a keleti katolikus egyházak ügyeit a Propaganda Fide Kongregáció egyik ügyosztálya intézte. Rendkívül szokatlan volt, hogy egy új keleti katolikus egyházmegye felállításának folyamatából kizárták az illetékes dikasztériumot.

30 Demetriu Radu (1861–1920) nagyváradi görögkatolikus püspök (1903–1920) a Hajdúdorogi Egyházmegye felállítását legerőteljesebben ellenző román püspök.

csak az alapítás nyilvánosságra hozatala van hátra. Gotti megjegyzi, hogy Magyarország hercegprímása, Vaszary Kolos már évek óta szorgalmazza a magyar nyelv engedélyezését a görögkatolikus liturgiában. Bár semmi esély a sikerre, s Ghica herceg is csak azzal a feltétellel kapott magánkihallgatást a pápától, hogy nem hozza szóba a Hajdúdorogi Egyházmegye ügyét, Gotti mégis azt tanácsolta Netzhammernek, hogy ossza meg aggodalmait a Szentatyával. Az érsek a Vatikánba sietett és magánkihallgatásra jelentkezett. Ezt követően azonnal Merry del Val államtitkárnál jelentkezett, aki igyekezett őt megnyugtatni: az írásban beküldött felvetéseit figyelembe vették, és minden fontos kérdésben kötelezettségvállalást kértek a magyar kormánytól.³¹ Nincs miért aggódnia – tette hozzá a bíboros-államtitkár.

X. Piusz pápa április 24-én³² fogadta az érseket egy rövid, mindössze háromperces magánkihallgatáson, melyen lényegében csak a felállítandó magyar görögkatolikus egyházmegyéről volt szó. A pápa igyekezett megnyugtatni az érseket, aki nem rejtette véka alá azt a véleményét, hogy a pápa túlságosan is megbízik a magyarokban. Netzhammer nyíltan megfogalmazta azt a meggyőződését, hogy a magyarok becsapják a Szentszékét, s ismét Várady tanácsosra hivatkozott, akit a pápa is ismert.³³ A pápa próbálta csitítani a felzaklatott érseket a magyar nyelv liturgikus használatával kapcsolatban is: a Szentszék ismeri ezeket a törekvéseket, küzd is ellenük, az új egyházmegye liturgikus nyelve pedig az ógörög lesz. Netzhammer ekkor keserűen megjegyezte, hogy a magyarra fordított liturgikus szövegek már kiadásra is kerültek. A pápa erre csak ennyit válaszolt: „Tudom, ott van fenn (a polcon)”. Az érsek tovább győzködte a pápát azzal érvelve, hogy Magyarországon több egyházközségben már bevezetett gyakorlat a magyar nyelv használata. X. Piusz azonban azzal hátrította el ezt a felvetést, hogy nincs oka kételkedni abban, hogy a magyarok tartani fogják magukat a kötelezettségvállaláshoz, és bevezetik az ógörög liturgikus nyelvet. Netzhammer erre ismét hevesen reagált, s kijelentette, hogy ezt egy román se hiszi el. Erre X. Piusz rendkívül fontos választ adott: „A romá-

31 A bíboros-államtitkár azokra a nyilatkozatokra utalt, melyekben a magyar kormány kötelezettséget vállalt az új egyházmegye anyagi alapjainak megteremtésére és arra, hogy az anyaegyházmegyék vagyona érintetlen maradjon, valamint az ógörög mint liturgikus nyelv elfogadására: ASV Segr. Stato 1913. rubr. 247. fasc. 2. fol. 111, 113rv. ASV Segr. Stato 1913. rubr. 247. fasc. 3. fol. 138-139v.

32 1912. április 24-i bejegyzés: *Raymund Netzhammer*, I. kötet, 361–363.

33 X. Piusz megjegyezte, hogy hosszú ideig ellenezte Várady püspöki kinevezését, mert nem tetszett neki az az elgondolása, hogy az egyházi birtokok egy részét átadják a parasztnak.

nok semmit se róhatnak fel a magyaroknak! Hiszen a románok jogtalanul használják a román népnyelvet a liturgiában!” Ez az érv valóban igen erős volt, s ahogyan március 10-én Károly király se tudott erre megválaszolni, úgy Netzhammer reakciója is elmaradt. Inkább a várható zavarokra és a romániai római katolikus egyházra váró nehézségekre próbálta terelni a beszélgetést. Ezt a kísérletét azonban a pápa rövid úton leszerelte, s lezárva a beszélgetést felhívta a figyelmét arra, hogy amennyiben megfontoltan cselekszik és törekszik a kedélyek lecsillapítására, minden a legnagyobb rendben lesz.

X. Piusz pápát tehát nem lehetett eltéríteni szándékától. Tisztában volt azzal, hogy a magyar liturgikus nyelv használata komoly problémát jelenthet, s az a tény, hogy a már kiadott magyar görögkatolikus liturgikus könyvek a dolgozósobájának polcán kerültek elhelyezésre, azt mutatja, hogy foglalkoztatta is a kérdés. Az igazságosság iránti érzéke azonban azt is kimondatta vele, hogy ebben a kérdésben a román görögkatolikusoknak nyelvhasználati érveket nem lenne szabad felhozniuk.

A pápával való találkozás után Netzhammer több befolyásos bíborost is felkeresett. Naplójában³⁴ Rampolla³⁵ és Bisleti³⁶ bíborosok nevét említi, akik mindketten határozottan a magyar görögkatolikus egyházmegye ellen nyilatkoztak.

Rómából Görögországon keresztül utazott vissza Bukarestbe. A május 17-én kelt bejegyzésében³⁷ már két, a Hajdúdorogi Egyházmegyével kapcsolatos találkozásáról is beszámol. Hazaérkezése után azonnal felkereste Maiorescu miniszterelnököt, és sajnálattal tájékoztatta őt arról, hogy a magyar görögkatolikus egyházmegye ügyében a tárgyalások lezárultak, s már csak az alapítóbulla kiadása van hátra. Ugyanakkor kifejezi azt a reményét is, hogy talán a végrehajtást még meg lehet akadályozni, s az egész holt papír marad. Beszámol arról is, hogy Bécsben Rossi-Stockalper ügyvivővel is tárgyalt, aki elmondta neki, hogy Ferenc Ferdinánd trónörökös fellépése eredménytelen maradt, s hogy a pápa saját kezűleg írt levéllel fordult a császárhoz. Megemlítette azt is, hogy Merry del Val államtitkár is egyetért az alapítással. Maiorescu különösen az érsek rövid bécsi látogatására figyelt fel.

34 1912. április 26-i bejegyzés: *Raymund Netzhammer*, 1. kötet, 364.

35 Mariano Rampolla del Tindaro (1843–1913) bíboros, XIII. Leó pápa idején államtitkár, aki ekkor a Szent Officium élén állt. Franciabarát és Monarchia-ellenes nézeteiről volt ismert, ami miatt az 1903-ban tartott konklávéon Ferenc József császár megvétózta a pápává választását.

36 Gaetano Bisleti (1856–1937) bíboros, a Pápai Ház prefektusa.

37 1912. május 17-i bejegyzés: *Raymund Netzhammer*, 1. kötet, 368–369.

Eseménydúsabb volt a második találkozója, amire május 16-án az érseki rezidencián került sor. Vasile Lucaciu kereste fel, aki a magyar görögkatolikus egyházmegye legádázabb ellenfele volt. Vérmérsékletének megfelelően azonnal a magyarok szidalmazásába kezdett és sovinsztának bélyegezte őket. Netzhammer megjegyzi: arról persze megfeledekzik, hogy ő maga a legnagyobb formátumú román fanatikusok egyike. Lucaciu indulatosan korholta mindazokat, akik a Hajdúdorogi Egyházmegye ügyében a Szent-széket informálták és félrevezették. Azzal fenyegetőzött, hogy amennyiben a magyar görögkatolikus egyházmegye felállítására sor kerül, akkor Erdélyben minden összeomlik, az unió felbomlik, a bukaresti görögkatolikus templomot³⁸ pedig felrobbantják! Ennél a kijelentésnél Netzhammer érsek Lucaciu arcába nevetett, amitől az még ingerültebb lett. Ekkor (talán átérezve személyes felelősségét is) az érsek hangnemet váltott és figyelmeztetésben részesítette a magáról megfeledekzett papot. Kijelenti, hogy a veszély egyáltalán nem olyan súlyos, ahogyan azt Lucaciu beállítja. Jól fontolja meg, hogy a jövőben mit lép: ne lázítsa az erdélyi görögkatolikusokat a Szentszék ellen, és ne küldözgessen tiltakozó leveleket Rómába. Papként éppen az lenne a feladata, hogy csillapítsa a kedélyeket és a nyugalom helyreállításáért tevékenykedjen. Lucaciu ezzel szemben azon az állásponton volt, hogy a nép vezetőjeként neki az a feladata, hogy az embereket tájékoztassa. Elmondta még azt is, hogy Rómába utazik, és tesz egy utolsó kísérletet az egyházmegye felállításának megakadályozásáért. „Ezzel már elkésett!” – búcsúzott el tőle Netzhammer érsek.

A heves vérmérsékletű poltikus-pappal való találkozás kijózanítólag hatott az érsekre, aki május 27-én³⁹ Vaida-Voevod képviselővel találkozott. Vaida-Voevod szintén a Hajdúdorogi Egyházmegye ügyében kereste fel Netzhammer érseket. Az érsek megjegyzi, hogy Vaida-Voevod sokkal józanabb gondolkodású politikus, mint Lucaciu, s nem megy fejjel a falnak. Biztosította a képviselőt arról, hogy ő is ellenzi a Hajdúdorogi Egyházmegye felállítását, amit „politikai egyházmegyének”⁴⁰ nevez. Az érsek nem látott okot arra, hogy elhallgassa Vaida-Voevod elől a pápával folytatott beszélgetésének részleteit, illetve azt, miként vélekednek vatikáni körökben

38 Netzhammer érsek nagyon a szívéen viselte a bukaresti görögkatolikusok ügyét. A meglévő templom mellett egy második építéséhez is hozzáfogott, amihez X. Piusz pápa – a fent idézett beszélgetés végén – négyezer frank személyes adományt is adott.

39 1912. május 27-i bejegyzés: *Raymund Netzhammer*, I. kötet, 371.

40 Ez a jelző meghatározó egyházi és politikai körökben évtizedekig elkísérte a Hajdúdorogi Egyházmegyét.

a magyar görögkatolikus egyházmegye alapításáról. Figyelmeztette arra is, hogy Rómában csak a mérsékelt hangvételű tiltakozásokat veszik figyelembe, ezért a látványos és teátrális tiltakozásoknak véget kellene vetni. Jobb lenne, ha Lucaciu nem utazna Rómába, s nem tenné ki magát annak az eshetőségnek, hogy a pápa nem is fogadja őt magánkihallgatáson.

Netzhammer érsek június 16-án⁴¹ beszélt Károly királlyal a Hajdúdorogi Egyházmegyeről. Az uralkodó mindössze annyit jegyzett meg, hogy Bécs sajnálatos módon a románokkal szemben előnyben részesíti a ruténeket, s ezt rövidlátó politikának tartja. Ebből a megjegyzésből gyanítható, hogy a király nem látta át teljes egészében a probléma lényegét.

A *Christifidelis graeci* bulla *Acta Apostolica Sedis*-ben való közzététele után bekövetkezett az, amitől Netzhammer érsek nagyon tartott. Mindkét befolyásos bukaresti napilap, a *Seara* és az *Adevărul* éles hangú cikkben bírálta a katolikus egyházat a Hajdúdorogi Egyházmegye felállítása miatt. Netzhammer keserűen megjegyzi: pedig ő, a katolikus egyház helyi képviselője, mennyit fáradozott azért, hogy megakadályozza az alapítást. De azt is tudta, honnan érkezett a támadás. Vaida-Voevod június 18-án megküldte neki a magyar görögkatolikus egyházmegye elleni tiltakozásának szövegét. Más forrásból eljutott hozzá Lucaciunak a pápához intézett levele is, amit június 29-én írt. Az alapító bulla szövegéből kiemeli, hogy kinek a kívánságára került sor az alapításra: Ferenc József király, a hercegprímás és a magyar püspökök. Megjegyzi, hogy a nyolcvan román egyházközség átsorolása miatt érzett fájdalmat, sőt haragot mindenki átérezheti, aki egy kicsit is ismeri a románokat. Bár a bulla kifejezetten tiltja a magyar nyelv liturgikus használatát, egyetlen románnak sincs kétsége afelől, hogy az új egyházmegye a nemzetiségek elmagyarosításának szolgálatában fog állni.

Több hónapos szünet után a következő, a Hajdúdorogi Egyházmegyére vonatkozó bejegyzést szeptember 13-án,⁴² Bécsben írja be az érsek naplójába. Az Eucharisztikus Kongresszuson a birodalmi fővárosban tartózkodó érseket Demetriu Radu nagyváradi görögkatolikus püspök a Hotel Metropolban megrendezett ünnepi vacsorára invitálta, melyre a kongresszuson részt vevő román egyháziak kaptak meghívást. A vacsora borús hangulatban kezdődött, mivel a görögkatolikus püspökök Scapinelli⁴³ nunciusnál

41 1912. június 6-i bejegyzés: *Raymund Netzhammer*, I. kötet, 372.

42 1912. szeptember 13-i bejegyzés: *Raymund Netzhammer*, I. kötet, 392–393.

43 Raffaele Scapinelli di Leguigno (1858–1933) érsek, 1912–1916 között bécsi nuncius, 1915-től bí-

jártak, akinek tiltakozó emlékiratot nyújtottak át. A látogatás eredményével a püspökök nem voltak meglegedve.

Bukarestbe visszatérve az érsek felkereste Ionel Brătianut,⁴⁴ akivel negyven percen át beszélgetett,⁴⁵ többek között a Hajdúdorogi Egyházmegyéről is. Részleteket nem közöl a beszélgetésből, ami arra utal, hogy új információk nem hangzottak el. Netzhammer találkozózt kezdeményezett más vezető román politikusokkal, illetve a diplomáciai képviselők vezetőivel is. Ez utóbbi találkozásokat arra is felhasználta, hogy a Hajdúdorogi Egyházmegye ügyében a román álláspont igazáról győzze meg az európai országokat.⁴⁶ Ugyanebben a naplóbejegyzésben az érsek meglepedéssel nyugtázza, hogy a nem sokkal korábbi, balázsfalvi látogatásáról szóló bukaresti tudósítások azt is kiemelik, hogy mennyit fáradozott Rómában a románok érdekében és a Hajdúdorogi Egyházmegye ellenében.

1913 májusában Netzhammer érsek ismét Rómába utazott, ahol több beszélgetés során is szóba került a Hajdúdorogi Egyházmegye ügye.⁴⁷ Először atyai jóbarátja, Gotti bíboros, a Propaganda Fide Kongregáció vezetője kesergett neki azon, hogy az új magyar görögkatolikus egyházmegye egy igazi katasztrófa. Elárulta azt is, hogy az ógörög mint az egyházmegye hivatalos liturgikus nyelve komoly gondot okoz a kongregációnak, mivel teljesen kifogytak a görög nyelvű liturgikus könyvekből, s ezért nem tudnak a szükséges mennyiségben Magyarországra szállítani. Az érsek heves vitát folytatott Diamandy, az olasz államhoz akkreditált román nagykövettel, aki a Hajdúdorogi Egyházmegyére utalva a Szentszékkel szembenes politikával vádolta. Netzhammer természetesen nem védte meg a magyar görögkatolikus egyházmegyét, de szükségesnek látta rámutatni arra, hogy annak jelentőségét az erdélyi románok és Románia erősen eltúlozzák. Megemlítette azt is, hogy Romániában a mohamedánok is nagyobb megbecsülésnek örvendenek, mint a katolikusok. A nagykövet ezt a katolikus egyház prozelitizmusával indokolta.

Az érsek rendkívül fontosnak tartotta, hogy római tartózkodása idején Merry del Val államtitkárral találkozhasson. Miután a pápához nem sike-

boros. 1912 nyarán átvette a Hajdúdorogi Egyházmegye felállításának ügyét Rossi-Stockalper ügyvivőtől.

44 Ionel Brătianu (1864–1927) politikus, a Román Liberális Párt vezetője, öt alkalommal Románia miniszterelnöke.

45 1912. október 31-i bejegyzés: *Raymund Netzhammer*, I. kötet, 398.

46 1913. február 27-i bejegyzés: *Raymund Netzhammer*, I. kötet, 417–418.

47 1913. május 3-i bejegyzés: *Raymund Netzhammer*, I. kötet, 441–442.

rült magánkihallgatást nyernie, ennek jelentősége felértékelődött. A Merry del Val bíborossal folytatott beszélgetése nagyon hamar a Hajdúdorogi Egyházmegye ügyére terelődött. Az érsek elmondta, mennyit szenvednek a romániai katolikusok emiatt. A sajtó a katolikus egyházat a román nép ellenségeként állítja be, s az ógörög nyelv liturgikus használatának elrendelését nevetséges álcaként mutatja be. Az államtitkár megértéssel fogadta ezeket a panaszokat, s egyetértett az érsekkel abban, hogy a tisztán román nemzetiségű egyházközösségeket visszaadják a román egyházmegyéknek. Megjegyezte ugyanakkor azt is, hogy a tárgyalások során maguk a román püspökök is bizonytalanok voltak egy-egy egyházközösség nemzetiségi jellegének megítélésében, s kétes statisztikákra próbáltak meg támaszkodni. Az államtitkár szerint indulatos és minősíthetetlen reakcióikkal,⁴⁸ illetve azzal, hogy kétségbevonták a Szentszék jogát egy magyar görögkatolikus egyházmegye felállítására, a románok nagyon sokat ártottak maguknak. Merry del Val érdeklődött a román uralkodó és a vezető politikusok véleménye iránt is. Netzhammer érsek elmondta, hogy sem a király, sem pedig Maiorescu miniszterelnök nem tekinti tragikusnak a helyzetet. Nyugodtan és higgadtan fogadták a Szentszék döntését.

Hazaérkezése után az érsek felvette a kapcsolatot Brătianuval,⁴⁹ aki azt állította, hogy bár a budapesti kormány kész lenne a *Christifideles graeci* bulla revíziójára és a román egyházközösségek visszaadására, erre a Szentszék nem hajlandó. Netzhammer ezt a felvetést cáfolta a Merry del Val államtitkárral folytatott beszélgetésére hivatkozva.⁵⁰

1913 augusztusában Netzhammer érsek az ausztriai Fiecht bencés kolostorba utazott, ahol véletlenül Majláth erdélyi püspökkel⁵¹ is találkozott. A köztük lezajlott beszélgetés részleteit az augusztus 13-i⁵² naplóbejegyzésben olvashatjuk. Netzhammer azonnal a Hajdúdorogi Egyházmegyével indítja a beszélgetést és megjegyzi, hogy az alapítás mennyire a Monarchia ellen hangolta a románokat. Majláth püspök azzal védekezik, hogy őt senki se

48 1912 nyarán-őszén táviratok tucatjai érkeztek a bécsi nunciaturára, melyek közül jónéhány halállal és fizikai erőszakkal fenyegette meg a szentszéki képviselőket.

49 1913. május 20-i bejegyzés: *Raymund Netzhammer*, 1. kötet, 447.

50 A revízió valójában a román püspökök hajthatatlansága miatt nem történt meg. A magyar kormány hajlott a vitatott egyházközösségek visszaadására, de cserébe azt kérte, hogy a Hajdúdorogi Egyházmegye határain kívül maradt magyar egyházközösségek kerüljenek átsorolásra. A viszonyossági alapon zajló revíziótól a román püspökök elzárkóztak.

51 Majláth Gusztáv (1864–1940) erdélyi római katolikus püspök (1897–1938).

52 1913. augusztus 17-i bejegyzés: *Raymund Netzhammer*, 1. kötet, 458.

kérdezte meg ebben az ügyben, így a románok alaptalanul haragszanak rá. A magyar nyelv liturgikus használatára vonatkozó felvetésre Majláth püspök felidézett egy számára rendkívül kellemetlen brassói incidenst: a Hajdúdorogi Egyházmegyéből egy pap érkezett a városba, akit a helyi magyar görögkatolikusok arra kértek, hogy magyarul végezzen nekik liturgiát. Ez hatalmas felháborodáshoz vezetett a románok körében, ami miatt a püspöknek magyarázkodnia kellett a bécsi nuncius előtt. Ugyanakkor azt is megjegyzi, hogy a magyarok nem értik: a románok miért használhatják anyanyelvüket a liturgiában és ez miért tilos a magyaroknak? Netzhammer erre azt válaszolta, hogy a románok már az unió pillantában is a románt használták, amit a Szentszék elfogadott, a magyar nyelv bevezetése pedig újítás. Majláth püspök ezt nem tartotta lényegi különbségnek. Valóban, a magyart mint olyat azért tiltották, mert nem tartozott a szent nyelvek közé (görög, latin, héber). Netzhammer erre a felvetésre nem reagált, hanem megismételte azt az aggodalmát, hogy az új egyházmegye a budapesti kormány magyarosító szándékainak szolgálatában fog állni.

Ugyanezt a gondolatot ismételte meg Netzhammer érsek 1913. október 12-én,⁵³ amikor Bécsben Berchtold külügyminiszterrel⁵⁴ találkozott. A találkozóért azért kérte, hogy köszönetet mondjon a romániai német katolikus iskoláknak nyújtott osztrák támogatásért. Jelezte, hogy a magyarok jó példával járnak előtte, mert sokat tesznek a Bukarestben élő magyarok anyanyelvi iskoláztatásáért. Ezt a románok nem akadályozzák, de sérelmezik, hogy az erdélyi románok nem kapnak ilyen szintű támogatást a budapesti kormánytól. Ekkor tereli a szót a Hajdúdorogi Egyházmegyére, ami miatt – állítja – a románok nemcsak a magyarokra, hanem az osztrákokra is haraggal tekintenek. A romániai katolikusok pedig megszenvedik ezt a helyzetet. „A magyar egyházmegyével nyilván elmagyarosítani akarnak” – jelentette ki az érsek. A külügyminiszter ezzel szemben azt vetette fel, hogy az is igazságtalan, hogy a bizánci szertartású magyarokat a román és az oszláv nyelv használatára kényszerítik. Netzhammer érsek erre a felvetésre azzal reagált, hogy a románok nem ellenezték egy magyar egyházmegye felállítását, azt viszont nem fogadják el, hogy homogén román egyházközsegeket is besoroltak a Hajdúdorogi Egyházmegyébe.

53 1913. október 12-i bejegyzés: *Raymund Netzhammer*, I. kötet, 463–464.

54 Leopold Graf Berchtold (1863–1942) az Osztrák-Magyar Monarchia külügyminisztere 1912–1915 között.

1914. március első napján⁵⁵ a vasárnapi szentmise után Károly király Netzhammer érseknek azonnal a Miklósy István hajdúdorogi püspök elleni merényletet hozta szóba. Az uralkodó meg volt győződve arról, hogy a politikai indíttatású merénylet miatt a magyar-román megegyezés lehetősége végleg kútba esett. Ugyanakkor abban bízott, hogy bár a közeli ki-egyezés lehetősége immáron nem reális, de az eddigi tárgyalások legalább egy jövőbeni megállapodás alapjait lefektették.

A következő, a Hajdúdorogi Egyházmegyére vonatkozó bejegyzés másfél évvel később születik,⁵⁶ és már Netzhammer egyéni tragédiájának előjeleire utal. A bukaresti könyvesboltok kínálatában megjelent Constantin Lucaciu, Vasile Lucaciu testvérének könyve, mely az „Egyház, iskola és hadsereg” címet viselte. A 192 oldalas műben Netzhammer legnagyobb meglepetésére a szerző a bukaresti érseket magyar ügynökként bélyegezi meg. Azt állítja Netzhammerről, hogy Rómában a magyar görögkatolikus egyházmegye felállítása érdekében lobbyzott. Naplóbejegyzésében az érsek felidézi azokat a lépéseket, melyeket valójában a magyar görögkatolikus egyházmegye felállítása ellen tett. Megjegyzi azt is, hogy a Vasile Lucaciival folytatott heves vitája után, melynek során rendreutasította a magából kikelt papot, Lucaciu megszakította vele a baráti kapcsolatot. Most pedig testvérén keresztül arra törekszik, hogy besározza őt a nagy nyilvánosság előtt, és kapcsolatai révén szentszéki körökben is. Netzhammer megállapítja, hogy mivel Constantin Lucaciu könyvében a Szentszékről is negatívan nyilatkozik, sőt a pápai tévedhetetlenség dogmáját nevetség tárgyává teszi, aligha fognak Rómában hitelt adni vádaskodásainak. Bejegyzése végén megállapítja, hogy beigazolódnak az, amit magas helyről már korábban hallott: ezek a papok (ti. a két Lucaciu) legfeljebb unitusok, de nem katolikusok...

1916 februárjában⁵⁷ egészen sajátos körülmények között esik ismét szó a Hajdúdorogi Egyházmegyéről a bukaresti érseki palotában. Az első világháborúban a központi hatalmak mindenképpen semlegességre kívánták bírni Romániát. A német kormány képviselőjében 1916. február 16-án titokban Bukarestbe érkezett Matthias Erzberger,⁵⁸ akinek az volt a feladata, hogy lépjen kapcsolatba Ferdinánd⁵⁹ román királlyal, s bírja rá arra,

55 1914. március 1-jei bejegyzés: *Raymund Netzhammer*, 1. kötet, 484.

56 1915. november 19-i bejegyzés: *Raymund Netzhammer*, 1. kötet, 585–586.

57 1916. február 20-i bejegyzés: *Raymund Netzhammer*, 1. kötet, 606–609.

58 Matthias Erzberger (1875–1921), német politikus, diplomata.

59 Károly király 1914 októberében bekövetkezett halála után unokaöccse, Ferdinánd (1865–1927) követte a trónon.

hogy ne adja fel a semlegességet. Erzberger ragaszkodott ahhoz, hogy a találkozóra a bukaresti érseki palotában, a szokásos vasárnapi mise⁶⁰ után a legnagyobb titoktartás mellett kerüljön sor. A megbeszélés lényegéről Erzberger tájékoztatta Netzhammert, aki a diplomata szavait naplójában feljegyezte. Ezek szerint Ferdinánd király szerint a Monarchia és Románia viszonyának megromlását ügyetlen diplomaták idézték elő. Az osztrák politika több hibát is elkövetett, melyek között első helyen a Hajdúdorogi Egyházmegye megalapítását említi. Ez a románokat nagyon elkésérette és a Monarchia ellen hangolta. Erzberger ekkor közbevetette, hogy ismeri az ügy részleteit és tudomása van arról, hogy a bécsi nunciatúra akkori ügyvivőjét, Rossi-Stockalper lefizették.⁶¹ Ezért és más vádak miatt (köztük a kémkedés is szerepelt) Erzberger elérte a Szentszéknél Rossi-Stockalper visszahívását.

Ez az utolsó, említésre méltó bejegyzés Raymund Netzhammer érsek naplójából, ami a magyar görögkatolikus püspökségre vonatkozik. Fennmaradt azonban még egy levél, amit az érsek 1918. január 27-én írt Ottokar Czernin⁶² grófnak, a Monarchia külügyminiszterének. Ennek a levélnek a végén van egy rendkívül érdekes (s talán nem túlzás: döbbenetes) megjegyzés, ami a magyar görögkatolikusokkal kapcsolatban egészen új gondolatot tartalmaz. A hosszú levélben Netzhammer egészen általános helyzetelemzést ad a katolicizmus romániai helyzetéről és annak nemzetközi vonatkozásairól. Gondolatmenete végén viszont a következőt írja: „Ha az újonnan alapított Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének nem a görögöt, hanem a latint írták volna elő, sokkal könnyebb lett volna ezeket a magyar görögkatolikusokat a keleti szertartástól elszakítani és a latin rítusra átvezetni”.⁶³ Az eddig fellelt levéltári forrásokban még csak hasonló elgondolással sem találkoztunk.

60 Ahogyan Károly királynak is szokása volt, Ferdinánd is az érsek vasárnapi miséjét látogatta.

61 Nem írja le, kik fizették le, de a szövegkörnyezetből kiderül, hogy Erzberger feltételezése szerint a gyors tárgyalásokban érdekelt magyar kormány fizetett kenőpénzt.

62 Ottokar Czernin von und zu Chudenitz gróf (1872–1932) a Monarchia külügyminisztere 1916–1918 között.

63 *Raymund Netzhammer*, II. kötet, 1533.

4. Összegzés

Netzhammer érsek naplóbejegyzései jól érzékeltetik azt, hogy a Hajdúdorogi Egyházmegye felállítása államhatárokon átnyúló politikai játszmák részévé vált. A magyar görögkatolikusok ugyan valós lelkipásztori problémáik megoldása érdekében szorgalmazták évtizedeken keresztül egy magyar görögkatolikus egyházmegye felállítását, a kérdés nemzetiségi vonatkozásai és összetettsége miatt politikai síkra terelődött, ahol az egyes szereplők saját érdekeiknek megfelelően értelmezték a tényeket, és próbáltak hatást gyakorolni az események alakulására.

Netzhammer érsek egyike volt ezeknek a szereplőknek. Magatartását és álláspontjának kialakítását egyrészt a románok iránt érzett szimpátiája, másrészt pedig a rá bízott közösség érdekeinek figyelembevétele határozta meg. X. Piusz azzal a bátorítással küldte Bukarestbe, hogy „legyen jó román”, s ezt Netzhammer maradéktalanul teljesítette. Jól ismerte a román kultúrát és szellemiséget, s őszintén azonosult mind a királyságbeli, mind pedig az erdélyi románság érdekeivel. A természetes szimpátián túlmenően katolikus közösségének jövője is szeme előtt lebegett. Mivel egy olyan országban élt, ahol az ortodoxok alkották a lakosság többségét, és feladata volt a katolicizmus terjesztése, számára óriási jelentőséggel bírt, hogy milyen a katolikus egyház megítélése a lakosság, a politikai elit és a sajtó részéről. Rendkívül sokat fáradozott azon, hogy elfogadtassa magát a román főváros meghatározó köreiben, mert ezáltal küldetésének sikerességét is segítette. Ez motiválta akkor is, amikor a Hajdúdorogi Egyházmegye alapítása ellen kezdte el mozgósítani kiterjedt kapcsolatrendszerét. Tudta, hogy egy magyar görögkatolikus egyházmegye megalapítása sérti a románság érdekeit, és a közvéleményt érzelmileg is a katolikus egyház ellen hangolja.

Bár sokat foglalkozott a kérdéssel, mégsem lehet azt mondani, hogy teljesen tisztában lett volna minden részlettel. Szemernyi kétsége sem volt afelől, hogy magyar görögkatolikusok valójában nem léteznek, s vagy románokról vagy pedig ruténekről van szó, akiket a magyar kormány az új egyházmegyével, s az abba trójai falóként becsempészett magyar liturgikus nyelvvel el akar magyarosítani.⁶⁴ Ezt a meggyőződését – úgy tűnik – semmi sem ingathatta meg. Ahogyan oly sok kortársa, ő sem tudott elszakadni attól az axiómától, hogy magyarok nem lehetnek bizánci szertartásúak.

⁶⁴ Ez az álláspont még az 1995-ben kiadott naplójának szerkesztői előszavában is olvasható: *Raymund Netzhammer*, 1. kötet, 23.

Ez tükröződik abban a (szinte groteszk) javaslatában is, amit az 1918-ban Czernin külügyminiszternek írt levelében fogalmazott meg.

Személyes tragédiáját – paradox módon – azoknak köszönhette, akikért oly sokat tett. A fanatikus Vasile Lucaciu és követői bűnbaknak kiáltották ki a Hajdúdorogi Egyházmegye ügyében. Naplóbejegyzéseiből jól látható, hogy minden tőle telhetőt megtett. Azért nem lehet felelőssé tenni, hogy mindez nem bizonyult elegendőnek. Amikor viszont belátta, hogy többet nem tehet, akkor igazi katolikus püspökként viselkedett. Ez teljesen hiányzott Lucaciuból. A pápa döntése után Netzhammer az indulatok csillapítására fordította energiáit, míg Lucaciu éppen ellenkezőleg, a feszültség fokozására törekedett. Amikor pedig figyelmezette Lucaciu, olyan ellenséget szerzett magának, aki minden alkalmat megragadott a lejáratására, s végül elérte megbuktatását.